

ILONA ROGOZIŃSKA, CZESŁAW RZEKANOWSKI
Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy

ZMIANY JAKOŚCI I WARTOŚCI PRZECHOWALNICZEJ BULW ZIEMNIAKA JADALNEGO POD WPŁYWEM DESZCZOWANIA I NAWOŻENIA AZOTEM, UPRAWIANEGO NA GLEBIE BARDZO LEKKIEJ

W przeprowadzonych w latach 1987–1990 badaniach polowych określano wpływ deszczowania i nawożenia azotowego na zawartość składników chemicznych oraz wartość przechowalniczą, konsumpcyjną i technologiczną bulw ziemniaka jadalnego. Zastosowane zabiegi spowodowały zmiany składu chemicznego bulw i wartości technologicznej, przy czym ich kierunek był istotnie zależny tylko od deszczowania.

Wstęp

Nawadnianie deszczowniane w połączeniu z nawożeniem mineralnym, dając duże przyrosty plonów, wpływa modyfikująco na skład chemiczny oraz wartość odżywczą i smakową bulw ziemniaka [1, 2, 4, 5]. Dotychczas dość mało jest publikacji na temat oddziaływania wspomnianych czynników na wartość użytkową, przechowalniczą i technologiczną [6, 7]. Wobec istnienia fragmentarycznych tylko danych celowe było podjęcie szerszych badań nad wpływem nawadniania deszczownianego i nawożenia azotem na jakość ziemniaków jadalnych.

Materiał i metody

Doświadczenie ściśle przeprowadzono w latach 1987–1990 na glebie bardzo lekkiej wytworzonej z piasku słabo gliniastego na płytko zalegającym piasku luźnym, zaliczanej do kompleksu żytznego słabego i bardzo słabego. W warstwie ornej zawierała ona tylko 7% części splawialnych, 1,15–1,45% próchnicy, przyswajalnych form fosforu 5,9–7,6 mg, potasu 3,2–8,8 mg i magnezu 1,9–3,5 mg na 100 g gleby. Odczyn pH w KCl wynosił 4,9–6,0.

Doświadczenie polowe z odmianą jadalną Mila przeprowadzono metodą losowanych podbloków w układzie zależnym dwuczynnikowym split-plot. W ramach czynnika wodnego stosowano dwa warianty: O — obiekty nie nawadniane i W — deszczowane, a nawozowego — następujące dawki azotu: N₁ — 75 i N₂ — 125

kg na ha. Dawano ponadto corocznie po 20 t obornika oraz 45 kg P_2O_5 i 160 kg K_2O na ha.

Deszczowanie przeprowadzano metodą tensjometryczną uzupełnioną pomiarami wilgotności gleby. Średnia w okresie badań sezonowa dawka wody wynosiła 117 mm.

Warunki meteorologiczne charakteryzowały się dużą zmiennością, szczególnie pod względem opadowym. Przeciętne z czterech lat badań temperatury powietrza w okresie wegetacyjnym były wyższe o $0,4^\circ C$ od średnich z wielolecia, a opady niższe o 79 mm.

W ramach przeprowadzonego doświadczenia oznaczano w bulwach ziemniaków zawartość suchej masy, skrobi – metodą polarymetryczną wg Ewerta i witaminy C – metodą Tillmansa. Zakres badań organoleptycznych obejmował oznaczenia wartości konsumpcyjnej oraz typu użytkowo-konsumpcyjnego bulw. Oznaczeń tych dokonywała stała 5-osobowa komisja przebadana pod względem predyspozycji sensorycznych, zgodnie z obowiązującą normą (PN-65/A-04021). Ocenę organoleptyczną przeprowadzono opierając się na międzynarodowej metodyce ustalonej w Wageningen (EAPR), z uwzględnieniem zmian obowiązujących w Polsce, a opracowanej w formie instrukcji przez Instytut Ziemniaka w Boninie. Próby pobierano z każdego poletka doświadczalnego z czterech powtórzeń, analizy laboratoryjne przeprowadzano w trzech powtórzeniach.

Schemat produkcji chipsów oraz frytek w skali laboratoryjnej jak i metodę oznaczania jakości chipsów wykonano według metody Winiger i Ludwiga [9] zalecanej przez EAPR. Natomiast jakość frytek oznaczano zgodnie z Instrukcją Zakładu Technologii i Zakładu Badań Jakości – Centralnego Laboratorium Chłodnictwa w Łodzi.

Zakres powyższych badań obejmował dwa terminy: bezpośrednio po zbiorach i po 6 miesiącach przechowywania w kopcu tradycyjnym, w którym temperatura wynosiła średnio od 2 do $6,8^\circ C$.

Wyniki badań i dyskusja

Charakteryzując materiał badawczy podaje się, iż uzyskane plony średnio z 4 lat badań przedstawiały się następująco ($t \cdot ha^{-1}$):

	odmiana konsumpcyjna Miła	
	O – kontrola	W – deszczowanie
N ₁	28,1	39,3
N ₂	29,1	44,2

Zastosowane zabiegi spowodowały zmiany składu chemicznego badanej odmiany (tab. 1). Wykonana bezpośrednio po zbiorze analiza bulw wykazała, że jedynie deszczowanie wpłynęło w sposób wyraźny i jednoznacznie ukierunkowany. Prowa-

Tabela 1

*Wpływ deszczowania i nawożenia azotem na skład chemiczny bulw ziemniaka
po zbiorze i po przechowywaniu, za lata 1987–1990
(% w świeżej masie, witamina C w mg %)*

Składnik	Nawożenie	Po zbiorze			Po przechowywaniu		
		O	W	średnio	O	W	średnio
Sucha masa	N ₁	24,1	25,0	24,5	26,2	24,5	25,4
	N ₂	25,2	24,8	25,0	26,1	24,7	25,4
	średnio	24,6	24,7	24,7	26,2	24,6	25,4
Skrobia	N ₁	16,1	15,2	15,6	17,0	16,3	16,6
	N ₂	16,2	15,4	15,8	16,1	16,1	16,1
	średnio	16,2	15,3	15,7	16,5	16,2	16,3
Witamina C	N ₁	19,01	18,90	18,96	14,61	14,43	14,52
	N ₂	20,98	18,59	19,78	16,15	14,49	15,32
	średnio	19,99	18,74	19,37	15,38	14,46	14,92

O – nie deszczowane

W – deszczowane

dziło ono bowiem do istotnego obniżenia zawartości badanych składników, z wyjątkiem suchej masy. Natomiast zwiększona dawka azotu w małym stopniu różnicowała zawartość suchej masy i skrobi, w nieco większym zaś poziom witaminy C. Analiza statystyczna nie udowodniła jednak istotności wpływu tego czynnika (tab. 2).

Tabela 2

Wynik analizy statystycznej opracowania syntetycznego (średnio z lat 1987–1990)

Źródło zmienności	Po zbiorach			Po przechowywaniu		
	Sucha masa	Skrobia	Witamina C	Sucha masa	Skrobia	Witamina C
Lata (L)	+	+	+	+	+	–
Nawożenie (N)	–	–	–	–	–	–
Nawadnianie (W)	–	+	+	+	–	–
L x N	–	+	–	–	–	–
L x W	+	+	+	+	+	–
N x W	+	–	+	–	–	–
L x N x W	+	–	–	–	+	–

+ – zależność istotna przy $P = 0,05$ ++ – zależność wysoce istotna przy $P = 0,01$

– – brak zależności

Uzyskane rezultaty są podobne do otrzymanych przez Karczmarczyką i wsp. [5], Hersego z Kołpakiem [4] oraz Rogozińską z Rzekanowskim [7], różnią się natomiast nieco od wyników Grześkiewicza i Wierzejewskiej [3], stwierdzających istotnie pozytywny wpływ na zawartość skrobi tak dawek azotu, jak i deszczowania. Zaznaczyć jednak należy, że badania te prowadzono na innych odmianach ziemniaka.

ków i w odmiennych warunkach meteorologicznych. To ostatnie stwierdzenie daje podstawę do wysnucia tezy o wysoce istotnym wpływie lat na badany skład chemiczny, co znalazło również wyraz w doświadczeniu własnym (tab. 2).

Większe zmiany składu chemicznego w bulwach badanej odmiany ujawniły się po ich przechowywaniu w kopcu przez okres 6 miesięcy. W ziemniakach, pochodzących z poletek deszczowanych, po ich półrocznym składowaniu stwierdzono obniżenie zawartości wszystkich badanych składników i to niezależnie od dawki N (tab. 1). Stosunkowo najmniejsze różnice wystąpiły w przypadku skrobi (o 0,3%) i witaminy C (o 0,9%). Najwyższe zaś udowodnione statystycznie różnice wystąpiły w suchej masie (o 1,6%).

Wyższa natomiast dawka azotu nie różnicowała zawartości suchej masy, a procent skrobi uległ nieistotnemu spadkowi w stosunku do obiektu nawożonego niższą dawką azotu mineralnego. Z kolei zawartość witaminy C obniżyła się w bulwach nawożonych dawką 75 kg N na ha, mniej zaś przy dawce 125 kg N, zachowując przy tym wyższy – analogicznie jak w bulwach analizowanych po zbiorach – poziom witaminy C.

Istotność współdziałania badanych czynników ilustruje zamieszczony w tabeli 2 wynik analizy statystycznej.

Z przeprowadzonego bilansu strat masy bulw ziemniaków wynika, iż ubytki świeżej masy powstałe na skutek oddychania i transpiracji dla prób deszczowanych były mniejsze o 0,8% niż dla nie nawadnianych (tab. 3). Wyższe natomiast okazały się straty suchej masy (o 17%), skrobi (o 12%) i witaminy C (o 15,3%).

Tabela 3

*Wpływ nawadniania i nawożenia azotem dawką N₂ na straty
(średnio z lat 1987–1990)*

Składnik		Straty	
		Po zbiorze	Po przechowywaniu
Ubytki naturalne %	O	—	17,2
	W	—	16,4
Sucha masa %	O	25,2	12,2
	W	24,8	29,2
Skrobia %	O	16,2	18,0
	W	15,4	30,0
Witamina C mg%	O	21,0	33,3
	W	18,6	48,3

O — nie deszczowane

W — deszczowane

Wpływ deszczowania ujawnił się również w pogorszeniu walorów smakowych. Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że najlepszą wartością smakową charakteryzowały się bulwy ziemniaków nawożonych niższą dawką azotu mineralnego z obiektów nie nawadnianych. Na uwagę zasługuje również, iż bulwy ziemniaków w warunkach nawożenia wyższą dawką i nawadniania, charakteryzowały się wyraźnym

Tabela 4

Wpływ deszczowania i nawożenia mineralnego na wartość konsumpcyjną ziemniaka (średnio z lat 1987–1990)

Obiekty	Smak	Zapach	Barwa	Skłonność do rozgo- towania	Konsy- stencja	Mączy- stość	Wilgot- ność	Struktura miąższu	Ciemnienie		
									Bulwy surowe po 4 h	Bulwy gotowane	
										Po 10 min	Po 24 h
Po zbiorze											
N ₁	O	8	2	x	1	1	2	1	9	9	9
	W	6	3	x	1	2	1	2	8	8	8
N ₂	O	6	2	x	1	1	3	2	7	9	9
	W	4	4	x	2	3	1	3	6	8	7
Po przechowywaniu											
N ₁	O	6	1	xx	1	1	2	2	7	8	8
	W	5	1	xx	2	2	2	3	6	8	7
N ₂	O	6	1	xx	1	2	2	2	6	8	8
	W	6	2	xx	3	3	1	2	6	7	7

Przyjęta skala ocen

Smak: 9 → 1

Zapach: 1 → 4

Barwa: 1 → 6

Sklonność do rozgotowania: 1 → 5

Konsystencja: 1 → 4

Mączystość: 1 → 4

Wilgotność: 1 → 4

Struktura miąższu: 1 → 4

Ciemnienie według skali duńskiej: 9 → 1

Oznaczenie barwy

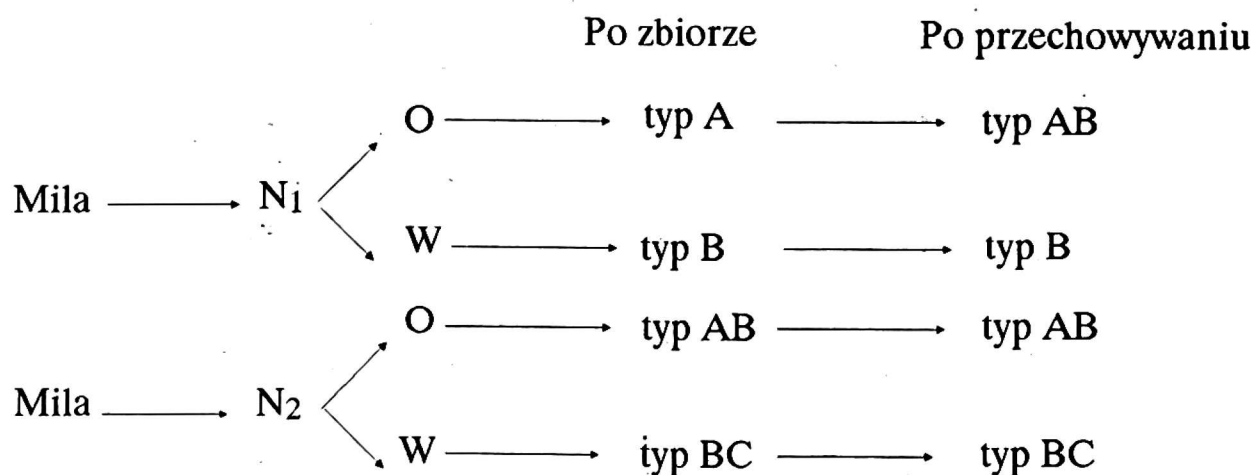
x — jasnożółta

xx — bez zmian

zapachem (flavour ziemniaczany) oraz zwiększoną intensywnością ciemnienia mięszu w stanie surowym i po ugotowaniu. Powyższe tendencje w zakresie zmiany cech organoleptycznych pod wpływem azotu zaobserwowali uprzednio też inni autorzy [5, 7, 8]. Natomiast charakterystyka barwy mięszu ziemniaków ugotowanych wykazywała wbrew przewidywaniom zdecydowanie dużą stabilność.

Na podstawie charakterystyki poszczególnych cech mięszu, wyrażonej w stopniach (tab. 4), określono typ użytkowo-konsumpcyjny badanej odmiany, a uzyskane parametry przedstawiono na rysunku 1. Wynika z niego, iż ziemniaki pod wpływem badanych czynników kwalifikowały się do różnych typów użytkowo-konsumpcyjnych. O ile bulwy nie nawadniane nawożone dawką N_1 były typem zdecydowanie sałatkowym (A), to pod wpływem zwiększonej dawki azotu przekształciły swoje cechy struktury mięszu do typu AB (mieszany ogólnoużytkowy). Pod wpływem nawadniania przy niższej dawce N bulwy traciły więzłość mięszu i nie wykazywały dużej mączystości, ale zachowały jednak wszystkie parametry, które pozwalały zakwalifikować je do typu B (ogólnoużytkowego – wszechstronnego). Przy wyższej dawce N deszczowanie powodowało przekształcenie bulw w typ BC (ogólnoużytkowy – z ograniczoną możliwością przetwórczą).

Rys. 1. Schemat typów użytkowo-konsumpcyjnych bulw ziemniaka odmiany Mila.

Reasumując można stwierdzić, iż każdy czynnik wpłynął na zmiany w strukturze mięszu i jego cechy, co w efekcie daje możliwość sterowania tak nawadnianiem jak i nawożeniem azotem, w celu uzyskania bulw o określonych właściwościach przetwórczych.

W wyniku przechowywania wartość smakowa bulw ulegała pogorszeniu z większości badanych obiektów, z wyjątkiem deszczowanych i intensywniej nawożonych. Na uwagę zasługuje polepszenie wartości zapachowej w przypadku wszystkich obiektów. Zmiany korzystne w zakresie takich cech jak smak i zapach, w wyniku przechowywania bulw intensywnie nawożonych, otrzymała również we wcześniej prowadzonych badaniach Rogozińska [8] uzasadniając, iż główną przyczyną zaniżonej wartości konsumpcyjnej bulw nawożonych azotem mineralnym jest niepełna dojrzałość fizjologiczna w okresie zbiorów.

Ciemnienie mięszu bulw zarówno surowych, jak i gotowanych w wyniku prze-

chowywania wzrastało w sposób zdecydowany, zachowując jednak (szczególnie dla bulw gotowanych) poziom nie dyskwalifikujący ich przydatności.

Otrzymane z ziemniaków nawożonych zróżnicowanymi dawkami azotu chipsy i frytki również poddano ocenie jakościowej. Jak wynika z danych umieszczonych w tabeli 5, nawożenie azotowe (średnio dla lat) w zakresie stosowanych dawek nie modyfikowało negatywnie układu wyników badań. Natomiast nawadnianie (szczególnie na obiektach z wyższą dawką azotu) spowodowało wyraźne obniżenie wartości i jakości otrzymanych chipsów.

W wyniku przechowywania kierunek zmian był korzystny dla prób nawożonych wyższą dawką N z zastosowaniem deszczowania.

Tabela 5

Wartość technologiczna chipsów (średnio z lat 1987–1990)

Obiekty		Po zbiorze		Po przechowywaniu	
		1*	2**	1*	2**
N ₁	O	6,0	4,5	6,0	4,5
	W	6,0	4,0	5,0	4,5
N ₂	O	6,0	4,5	5,0	4,5
	W	5,0	3,5	6,0	4,0

1* – barwa według skali 9° (h → 1 punkt – nieodpowiednia)

2** – stopień jakości w 5-punktowej skali (2 punkty – nieodpowiedni)

Nieco inaczej przedstawiają się dane uzyskane dla frytek (tab. 6). Niekorzystnie na ich jakość wpłynęły bowiem wszystkie czynniki badań, a jakość uzyskanego produktu była najmniej korzystna w wyniku dłuższego składowania bulw.

Tabela 6

Wartość technologiczna frytek (średnio z lat 1987–1990)

Obiekty		Po zbiorze	Po przechowywaniu
N ₁	O	4,9	4,3
	W	4,5	3,5
N ₂	O	4,7	3,5
	W	4,5	3,8

Skala ocen w stopniach: 5,0 → 1,0

Omawiane powyżej zmiany jakościowe bulw ziemniaków odmiany Mila pod wpływem nawadniania i nawożenia azotem, zdaniem autorów, przypisać należy w głównej mierze obniżeniu zawartości suchej masy. Cecha ta, decydująca o konsystencji bulw, ujawniła się po okresie ich przechowywania.

Wnioski

1. Jakość uzyskanego plonu ziemniaka zależała głównie od deszczowania, które istotnie zmniejszyło zawartość suchej masy, skrobi i witaminy C.
2. Wpływ zwiększonej dawki nawożenia azotem mineralnym na skład chemiczny bulw był mały, a przejawiał się głównie w obniżeniu zawartości witaminy C.
3. Nawadnianie deszczowniane, stosowane szczególnie na tle wyższej dawki azotu, wpłynęło na wzrost strat badanych składników w bulwach ziemniaka przechowywanego w kopcu tradycyjnym, jak też obniżyło ich walory użytkowe.
4. Nawadnianie w wyższym stopniu niż nawożenie wpłynęło negatywnie na przydatność bulw do produkcji chipsów i frytek.

Literatura

- [1] Dzieżyc J.: Biologiczne i agrotechniczne skutki nawodnień deszczownianych w rolnictwie. ZPPNR, 112, 147–152, 1971.
- [2] Fotyma M., Roztropowicz S.: Agrotechnika ziemniaka, red. Gabriel W.: Ziemniak, Warszawa, PWRiL, 141–219, 1974.
- [3] Grześkiewicz H., Wierzejska A.: Wpływ nawadniania i nawożenia azotem na plon i niektóre cechy jakościowe ziemniaków. Biul. Inst. Ziemn., 25, 77–93, 1980.
- [4] Herse J., Kołpak R.: Wpływ nawadniania i wysokich dawek nawozów mineralnych na plon i wartość użytkową ziemniaków. ZPPNR, 181, 253–267, 1976.
- [5] Karczmarczyk S., Laskowski S. i wsp.: Wpływ deszczowania i nawożenia mineralnego na właściwości gleby lekkiej i ciężkiej oraz plonowanie i wartość konsumpcyjną ziemniaków. Cz. V. Skład chemiczny i wartość konsumpcyjna bulw ziemniaków. Zesz. Nauk. AR Szczecin, 100, 153–162, 1983.
- [6] Kuśniewicz M.: Wpływ nawadniania i nawożenia azotem na wartość przechowalniczą bulw czterech odmian ziemniaka. Ziemniak, 63–73, 1983/84.
- [7] Rogozińska I., Rzekanowski C.: Wpływ nawożenia azotowego i nawadniania na skład chemiczny oraz straty powstałe w trakcie przechowywania bulw ziemniaka. Zesz. Nauk. AR Kraków, 262, 275–280, 1991.
- [8] Rogozińska I.: Wpływ nawożenia azotowego i warunków przechowywania na skład chemiczny, wartość konsumpcyjną i użytkową bulw różnych odmian ziemniaków. Zesz. Nauk. ATR Bydgoszcz, Rolnictwo 23, 56–62, 1987.
- [9] Winiger F. A., Ludwig J. W.: Methoden der Qualitätsbeurteilung bei Kartoffeln für den menschlichen Konsum. v. 17, 434–465, 1974.